

3. Kulturní dědictví a identita

3.1 Základní informace o projektu

Obsahem projektu **Role a územní dopady kulturního dědictví a identity** jsou analýzy prováděné na základě systému indikátorů, zaměřené na rozsah kulturního dědictví z hlediska absolutního počtu památkových objektů a z hlediska jejich hustoty v evropských regionech. Z dalších analýz jsou patrné vztahy mezi kulturním dědictvím a jeho využíváním návštěvníky a místními obyvateli.

Součástí projektu je 20 případových studií zabývajících se rozdílnými tématy z oblasti kulturního dědictví a identity. Z projektu vyplývají doporučení a metody začlenění kulturního dědictví do evropského plánovacího procesu tak, aby byla zajištěna udržitelnost kulturně historického fondu a identity evropských regionů.

3.2 Důvody pro zpracování projektu

Evropský prostor prošel v posledním desetiletí hlubokými změnami. V první řadě jsou to změny celé společnosti a ekonomiky související s nastupujícím postindustriálním obdobím. Další změny přináší rozšiřování Evropské unie směrem na východ. V souvislosti s tímto vývojem Evropy se posiluje pozice kulturního dědictví jako základu cestovního ruchu, který je jedním z nejdynamičtěji rostoucích sektorů postindustriální ekonomiky.

Tento nárůst zájmu o kulturní dědictví však přináší i závažnou hrozbu pro významná místa. Z českých měst je v závěrečné zprávě uváděn jako příklad ohroženého, turisty zaplaveného města Českého Krumlova, jedné z českých lokalit UNESCO. Země východní Evropy ve snaze o dosažení standardu bohatších západních států využívají svého kulturního dědictví bez ohledu na nezbytnou památkovou ochranu s cílem rychlého ekonomického přínosu, a tak přímo ohrožují zachování nenahraditelných památek. Dalším negativním dopadem tohoto trendu je narůstající konflikt mezi zájmy návštěvníků a zájmy stálých obyvatel města. Ve zprávě ESPON jsou uváděny Tallin, Krakov a Praha jako příklady měst, kde se tento konflikt projevuje.

Důsledky politických a ekonomických změn však umožňují institucionálně silnější Evropě dohodnout se na regulaci využívání kulturního dědictví s ohledem na zachování zásad památkové péče a vytvořit síť vědomostí, která umožní každému členskému státu vymezit a správně řídit své kulturní zdroje. Evropský kulturní prostor je však nutné vnímat ne jako fenomén potlačující národní kultury, ale jako prostor stratifikovaný dle potenciálu kulturního dědictví a podle jeho případného ohrožení. Implementace evropské regionální kulturní politiky, která musí být založena na souboru dat a navazujících analýz, je jedním z možných způsobů, jak těchto cílů dosáhnout.

V Evropě chyběla databáze kulturních zdrojů a ESPON projekt 1.3.3 byl připravován s cílem tento nedostatek odstranit. Každý ze zúčastněných partnerů je zodpovědný za shromáždění příslušných národních a regionálních statistik. Pro Českou republiku shromažďovala data skupina pracovníků z Univerzity Pardubice.

3.3 Klasifikace a měření komponentů kulturního dědictví a identity

Komponenty kulturního dědictví a identity byly koncepčně rozděleny do různých kategorií dle jejich vlivu na území. Komponenty jsou členěny do 9 kategorií:

Památky (nemovitě) – jednotlivé objekty

Zjišťují se údaje o registraci, počtu návštěvníků, rozsahu prohlídkové trasy, počtu dní v roce, během nichž je památka přístupná veřejnosti. Veškerá tato data lze v České republice s poměrnou přesností shromáždit.

Chráněná památkově významná území

Zjišťují se údaje o registraci, počtu návštěvníků, o rozsahu prohlídkové trasy a o počtu dní v roce, během nichž je památka přístupná. Nejen v České republice, ale i v ostatních zemích, kromě údaje o registraci, nejsou ostatní data zpravidla vůbec shromažďována, neboť jejich získání je obtížné a přesnost velmi diskutabilní.

Muzea a galerie

Zjišťují se údaje o přítomnosti muzeí a galerií v sledované lokalitě, o počtu návštěvníků, rozsahu prohlídkové trasy, počtu dní v roce, během nichž jsou objekty přístupné. Údaje se v České republice zpravidla evidují.

Kulturní akce

Tato kategorie, zaměřená na nehmotnou oblast kulturního dědictví, je sledována pouze v případě událostí, které charakterizují kulturní identitu určité lokality, mají výrazný dopad na území svého konání a mají stabilizovanou organizační strukturu. Zjišťují se údaje o existenci akcí, o počtu návštěvníků, o době trvání a počtu návštěvníků z řady místních obyvatel. Kromě údajů o existenci událostí je v České republice velmi obtížné získat ostatní data.

Kulturní rozmanitost

Tato kategorie se vztahuje na různé jazyky, víru, etnické skupiny, společenské struktury a další, které jsou výrazem lokální identity. Sledují se pouze ty jevy, které jsou v území viditelné, sledovatelné a měřitelné. Vliv těchto jevů v území je spojen s ostatními komponenty z předchozích kategorií. Zjišťují se údaje o počtu jiných národností, o počtu obyvatel náležejících k etnické minoritě, o počtu obyvatel vyznávajících určitou víru a počtu obyvatel užívajících určitý jazyk. Přesná data jsou v České republice obtížně dostupná, protože požadované údaje jsou v průběhu sčítání obyvatel poskytovány dle vlastní úvahy tazáného.

Pracovníci v oborech souvisejících s kulturou

Jsou to pracovníci z oborů, které se zabývají přímo kulturním děním, tak zvaným kulturním průmyslem nebo pracovníci, kteří se zabývají kreativním procesem, který dotváří kulturní znaky území. Různé obory zahrnuté do této kategorie jsou v projektu uvedeny v tabulce, na jejímž základě lze počty pracovníků ze sčítání eliminovat.

Kulturní infrastruktura a organizace

Zjišťují se údaje o počtu divadel, kin, veřejných knihoven, počet návštěvníků divadel, kin a veřejných knihoven. Data je v České republice možné zjistit.

Intelektuální kapitál

Sledují se údaje o počtu absolventů vysokých škol a o počtu studujících na středních školách. V České republice jsou tyto údaje dostupné.

Výjimečně hodnotné složky kulturního dědictví

Zjišťují se údaje o počtu divadel zahrnutých do Evropské divadelní úmluvy, operních souborů, které jsou součástí sítě Opera Europa, muzeí, které jsou členy ICOM, měst, která jsou evropskými centry kultury, filmových festivalů, které jsou zapsány ve dvou hlavních internetových portálech a o počtu kulturních památek zapsaných v seznamu UNESCO.

3.4 Struktura indikátorů

Pro projekt jsou nejpodstatnější dva typy údajů, které dávají základ příslušným indikátorům používaným v projektu.

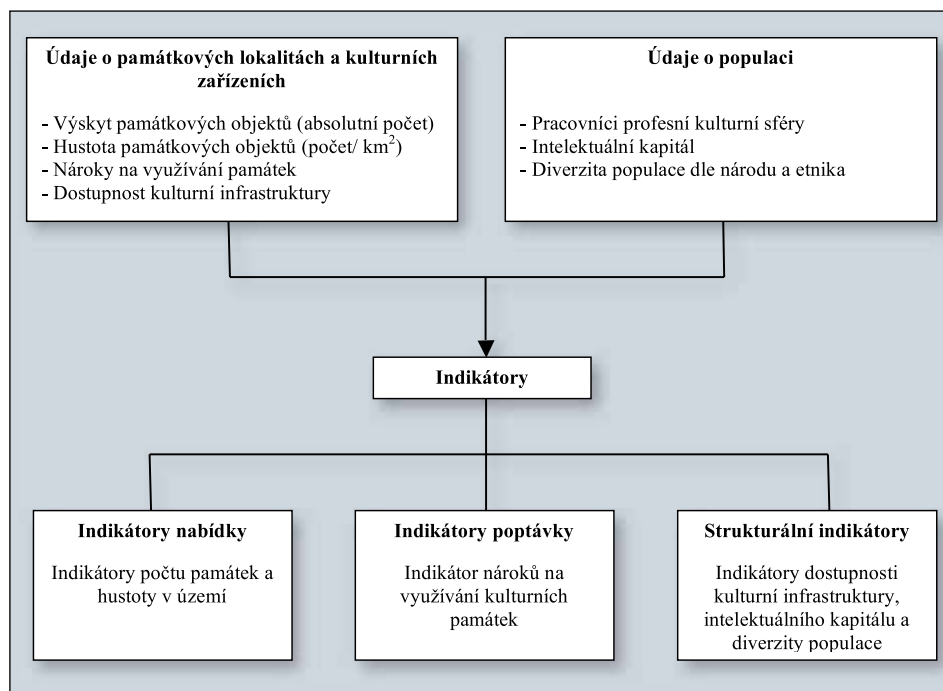

Diagram č. 1: Struktura indikátorů

3.5 Hodnocení evropských států dle příslušných indikátorů

Na základě souboru získaných dat byly dle stanovených kategorií a indikátorů vytvořeny kartogramy znázorňující výskyt památkových objektů v evropských regionech, hustotu památkových objektů, dopady využívání památek, dostupnost kulturní infrastruktury a další. Ne vždy však tyto kartogramy přesně vypovídají o skutečném rozsahu kulturního dědictví v příslušných zemích. V některých evropských státech (např. ve Švédsku) jsou centrálně vedeny vyčerpávající státní seznamy kulturních památek, naopak některé státy, které se vyznačují celosvětově významným množstvím velmi cenných a atraktivních památek (Itálie, Řecko), preferují selektivní výběr nebo ponechávají více památkové péče na soukromém sektoru. Tyto trendy se pak odrážejí v množství uvedených památek a jejich hustotě na území jednotlivých států.

Jednotná a evropsky i celosvětově srovnatelná je kategorie nejvýznamnějších památek a kulturních aktivit, mezi něž se řadí i památky UNESCO, kterých je v České republice značný počet (12).

Mapa č. 12 založená na indikátoru A. 0 dokládá diference a nehomogenitu souborů dat různých států. Proto vznikl nový indikátor AO⁰, který vychází z databáze kulturní atraktivity evropských zemí shromážděné v rámci ESPES (Studijní program v evropském územním plánování), na jehož základě byla mapa vytvořena.

Na následujících mapách se jeví Česká republika jako region s velmi nízkým počtem památek a nízkou hustotou kulturních památek²⁾.

V České republice existuje v souladu s památkovým zákonem Ústřední seznam kulturních památek, v němž jsou evidovány pouze hmotné kulturní památky, kterých je v současné době 40 274. Ty jsou rozlišeny dle míry ochrany a dle kompetencí při provádění vlastního procesu památkové ochrany na kulturní památky, národní kulturní památky (880), památkové rezervace (městské a vesnické, celkem 101) a památkové zóny (městské a vesnické, celkem 464). 12 památkových lokalit bylo zapsáno do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Vzhledem k rozloze ČR je hustota památkových objektů značná.

Kombinací různých indikátorů lze zdůraznit funkční aspekty kultury:

- Ochrana kultury – kulturní dědictví, hmotné i nehmotné, má etickou hodnotu a je nositelem místní identity. Je zapotřebí jej chránit proti tržním a jakýmkoliv dalším vlivům.
- Výnosy kultury – kultura jako komodita. Kulturní kapitál je klíčovým komponentem soudobého ekonomického a sociálního rozvoje.
- Valorizace kultury – kultura jako soubor sociálních norem a kapacit, který obohacuje místní komunitu.

Z mapy č. 16 vyplývá orientace České republiky vzhledem k funkci kultury v Evropě i rozdílnost mezi regiony soudržnosti v rámci ČR. Region Severovýchod a Jihovýchod jsou multispecializované regiony, region Severozápad je orientován na ochranu kultury a její valorizaci, zbytek republiky je orientován na výnosy kultury a valorizaci.

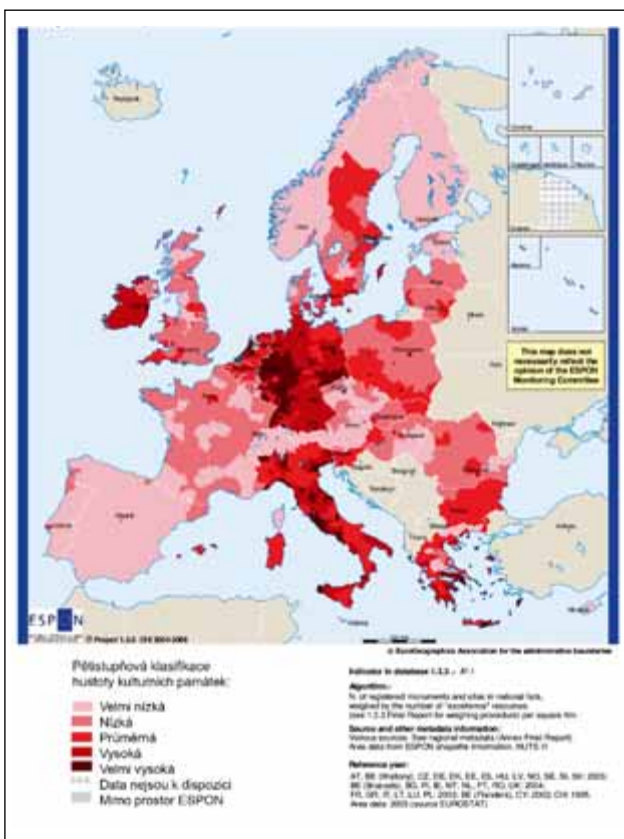
2) Pro ČR byla použita databáze Ministerstva kultury týkající se památkových objektů zpřístupněných návštěvníkům za vstupné.

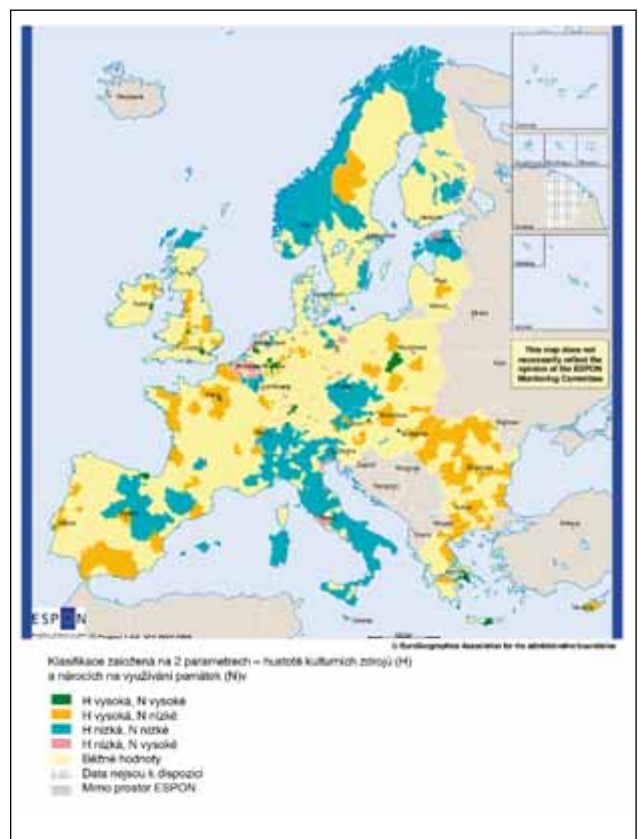
Mapa č. 12: Mapa Evropy založená na indikátoru A.0 (neupravená databáze)

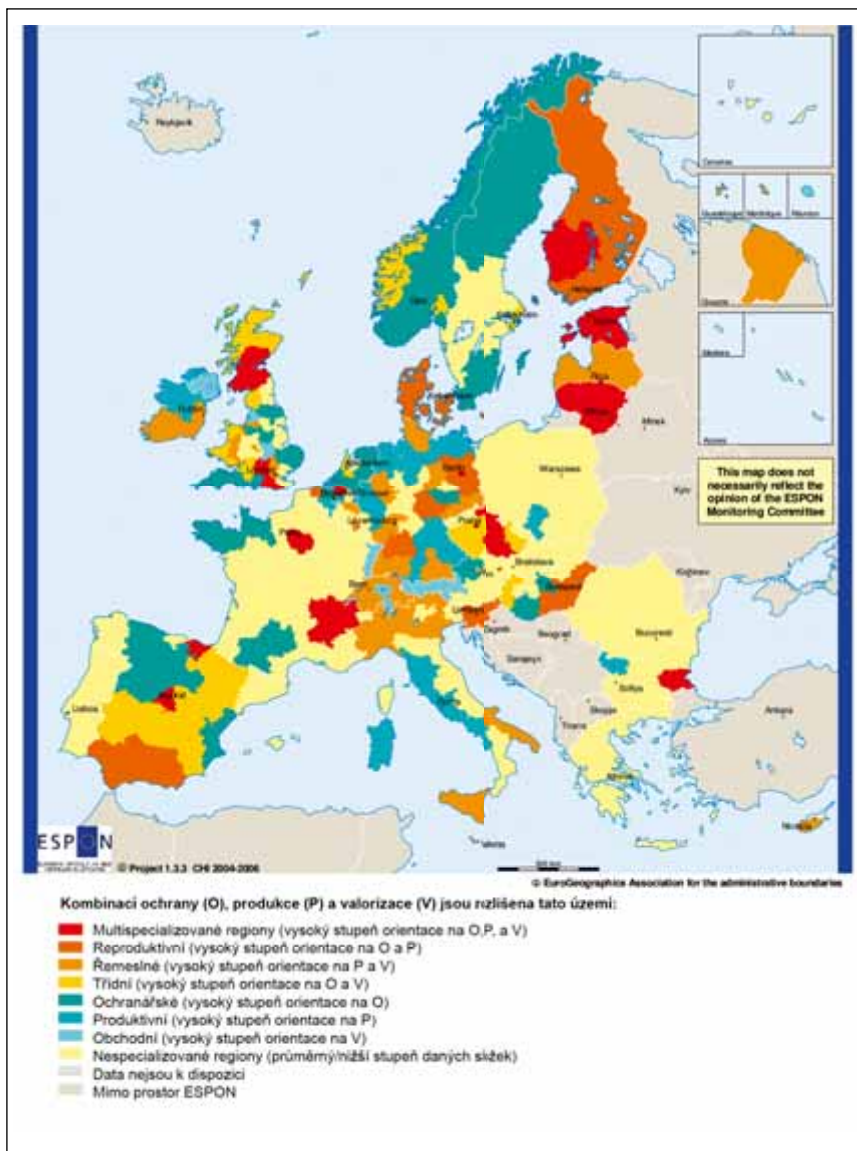
Mapa č. 13: Mapa Evropy založená na indikátoru A.0⁰ (upravená databáze)

Mapa č. 14: Hustota kulturních paměťníků na základě indikátoru A.1 (upravená databáze)

Mapa č. 15: Klasifikace regionů na úrovni NUTS2 podle nerovnováhy mezi potenciálními požadavky a nabídkou kulturních zdrojů

Mapa č. 16: Mapa Evropy dle regionální klasifikace ochrana – produkce – valorizace

3.6 Případové studie

V rámci projektu Role a územní dopady kulturního dědictví a identity bylo zpracováno 20 případových studií za různé skupiny témat. Řešení jednotlivých studií potvrzuje nutnost systematického přístupu k inventarizaci potenciálu a komplexnímu přístupu k plánování udržitelného rozvoje v oblasti kulturního dědictví. Studie pocházející z nových členských zemí EU (Česká republika, Slovensko, pobaltské státy, Rumunsko) se zaměřují na regionální kulturní dědictví. Případová studie Pardubického kraje se zabývá analýzou a možným řešením významného problému, který se pro-

jevuje nejen v České republice, a to problematickým vztahem mezi kulturním dědictvím a cestovním ruchem. Studie poukazuje na obecně platnou souvislost mezi nedostatečným občanským vybavením lokality a nedostatečným zájmem turistů. Studie zaměřená na příhraniční oblast Broumovsko zahrnuje velkou škálu problémů souvisejících nejen s významným kulturním dědictvím, ale i s nepříznivým sociodemografickým rozvojem řešeného území. V navrhovaném řešení se doporučuje zejména využití možností bohatého potenciálu kulturního dědictví a kvalitního přírodního prostředí pro cestovní ruch.

3.7 Závěry a doporučení

Rozdílnost a bohatství kulturního dědictví – hmotného i nehmotného – je zdrojem, který udržuje Evropě privilegované postavení ve světě. Unikátnost však není pouze výhodou, ale také hrozbou. Kulturní dědictví není reprodukovatelné, neustálý tlak na intenzivní využívání může ohrozit jeho fyzickou celistvost a autenticitu. Udržitelný rozvoj kulturního dědictví, zejména rozvoj historických měst, vyžaduje mimořádné plánovací úsilí.

Pro Českou republiku vyplývá z projektu doporučení:

- harmonizovat politické a ekonomické změny společenského systému s oblastí kultury,
- vytvořit strukturu odpovědných institucí,
- garantovat kulturní demokracii pro autory,
- zajistit svobodu autentického vyjádření a vytvářet podmínky pro tvůrčí práci,
- garantovat podmínky pro umělecké a kulturní inovace, vytvořit podmínky pro ochranu a rozvoj české identity,
- zužitkovat výhody tržní ekonomiky pro podporu a propagaci a současně pro ochranu kulturních hodnot,
- hledat nová partnerství státní a soukromé sféry.